

ETNOLOGIJA U SLUŽBI POLITIKE: POZADINA SUKOB A FRANIĆ - GAVAZZI

TOMISLAV PLETENAC
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

UDK 39:327.88](091)
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Primljeno: 21. 11. 1995.

U tekstu se analizira odnos politike i etnologije u Hrvatskoj u drugoj polovici međuratnog razdoblja. Primjer na kojem se iščitavaju ti odnosi sukob je tadašnjeg predstojnika katedre za etnologiju Milovana Gavazzija i ravnatelja Etnografskog muzeja u Zagrebu Ive Franića. Dok Gavazzi zastupa stavove tadašnjeg HSS-a, Franić je uvjereni unitarac, zastupnik ideje o jugoslavenskoj naciji. To, dakako, utječe na dokazni dio njihova diskursa u sukobu. Poznavajući politička opredjeljenja obojice autora, a posebice Gavazzija kao utemeljitelja znanstvenog bavljenja etnologijom u Hrvatskoj, njihova će se etnografija kao ispisani tekst ubuduće čitati na drukčiji način.

Prije 26 godina Joel M. Halpern i E.A. Hammel, govoreći o povijesti etnologije i društvenih znanosti u Hrvatskoj, zapisali su sljedeću tvrdnju o dobu između dva svjetska rata:

“Croatian social science then contributed to the idea of Yugoslavia as a nation, but it also symbolized the separateness of the Croats, and it turned into rural sociology under the pressures of national concern.” (Halpern, Hammel 1969.:22).¹

Doista, koliko je tada etnologija bila politička znanost? Jesu li etnolozi tada bili više politički angažirani, za razliku od vremena socijalizma u kojem se etnologija nije angažirala i svjesno ili nesvjesno klonila “onog dijela ljudskih odnosa i kulture inficiranog politikom” (Rihtman-Auguštin 1992:83)? Pitanja koja postaju aktualna danas kada kritički pristupamo problemu načina prezentacije “drugog” i iz njega iščitavamo stavove etnologa i njegovo mjesto u kulturi kojoj sam pripada (Clifford, 1986a).

Vrijeme na koje se odnosi dio teksta Halperna i Hammela vrijeme je početaka znanstvenog rada u hrvatskoj etnologiji, vrijeme čije tragove osjećamo još i danas. Posebno se to odnosi na Milovana Gavazzija.

U ostavštini koju je Gavazzi dao Odsjeku za etnologiju nalazi se kompletna dokumentacija jednog zanimljivog sukoba, koji je započeo dolaskom Ive T. Franića na mjesto ravnatelja Etnografska muzeja u Zagrebu g. 1935., a zamro njegovim uklanjanjem, nakon uspostave Banovine Hrvatske g. 1939. Gavazzi je sačuvao sve relevantne dokumente

¹ Etnologija je za Halperna i Hammela društvena znanost, dok je u nas ona postavljena kao povijesna znanost.

koji su u bilo kakvoj vezi s tom polemikom. Općenito se ta građa može podijeliti u tekstove koji izravno svjedoče o sukobu i vanjske tekstove koji se tiču Franića ili same polemike. Već u najranije datiranom tekstu (12. V. 1935.) pažnju privlači političko kvalificiranje Franića i prethodne uprave Muzeja i otvara mogućnost da se odrede Gavazzijevi politički stavovi.

Tijek polemike

Ivo Franić postaje ravnateljem Muzeja 10.II. 1935. godine, nakon što je s tog mjesta smijenjen dr. Božidar Širola, etnomuzikolog i kompozitor. Zanimljivo je na koji je način beogradska "Pravda" od 12. V 1935. pod naslovom "Reorganizacija etnografskog muzeja u Zagrebu" komentirala tu promjenu.

U prvom dijelu teksta autor prikazuje trenutačno stanje u muzeju:

"U istaknutoj secesionističkoj zgradi na Mažuranićevom trgu koju posećuje skoro svaki stranac na prolazu kroz Zagreb, neumorno se od jutra do mraka proturuje i sređuje njen obilni, dragoceni materijal. Najzad je posle toliko očekivanja u nju ušao duh poleta, stručnosti i požrtvovanja-da od ove institucije, čiju je važnost u svakom pogledu suviše naglašavati, a koja je dosad više ličila na neki trgovački magacin nego na muzej, stvori zavod koji treba da bude na visini i dostojan namene kojoj služi."

Na samom početku, u prvom odlomku, autor čitatelju želi naglasiti važnost institucije (*secesionistička zgrada, stranci, obilan, dragoceni materijal*), kao i promjenu koja donosi "*polet, stručnost i požrtvovanje*". Kao suprotnost takvom novom reorganizatorskom poletu prikazuje se staro stanje "*trgovačkog magacina*". Time uspostavlja odnos opozicije **ново:staro (pozitivno:negativno)**. Na temelju takve strukture u daljnjem će se dijelu članka pokušati diskvalificirati stara uprava i opravdati nova na više načina.

To je prije svega pokušaj da se stanje u kulturnim institucijama prikaže kao zavjera nekolicine ljudi vezanih nekim tajnim i nepoznatim vezama koje će autor kasnije razotkriti.

"Izvesna gospoda profesori i neprofesori povezani svim drugim, samo ne naučnim interesima² i naviknuti da njihov "placet" bude jedini kriterium pri postavljanju na sva mesta u svim mogućim kulturnim institucijama, u kojima oni nažalost i tako samovoljno i svemoćno vršljaju, preduzeli su čitave akcije (po svom običaju zaobilazno i ispod žita) da spreče i ponište imenovanje g. Franića."

Kakve su to veze vidjet će se jasnije iz sljedećeg navoda:

"... ali zato jednima smeta sama činjenica da je on na taj položaj mogao da dođe bez njihova placeta, drugima opet njihova lična povezanost sa g. Franićevim prethodnikom, poznatom klerikalnom perjanicom g. Širolom, trećima opet što ovu instituciju neće više moći da iskorišćuju kao udobnu sinekuru, a najvećem broju njih smeta činjenica da je g. Franić poznat kao fanatičan unitarist koji svoj nacionalizam dosledno sprovodi na svim linijama."

² Istaknuo autor teksta

Autor politički diskvalificira staru upravu, a međusobne veze između “gospode profesora i neprofesora” otkriva u političkom uvjerenju (najvećem broju njih smeta Franićev jugoslavenski unitarizam, osobno su povezani s katoličkom “klerikalnom perjanicom”, osobom koja je bila i Franićev prethodnik). Pa ipak, da ne izgleda da je osnovni razlog postavljanja Franića za ravnatelja Muzeja političko uvjerenje, autor će odmah dalje navesti rečenicu:

“Međutim, sve te akcije ostale su, na sreću i korist institucije, bez uspeha...”

Nadalje, slijedi prikaz Muzeja koji pod starim ravnateljstvom nije vodio računa o svojoj zbirci i odnosio se “mačehinski” prema nekim dijelovima Savske banovine, čime će autor iskazati brigu nove uprave za hrvatsko kulturno naslijeđe, za razliku od klerikalaca koji tu brigu nisu iskazivali. Čitatelju se, dakle, prikazuje odnos na temelju binarnih pozicija:

Franić	—	prethodna uprava
novo	—	staro
napredak	—	konzervativnost
aktivnost	—	pasivnost
radišnost	—	lijenost
stručnost	—	nestručnost
unitarizam	—	klerikalizam

Time Franić postaje sinonimom jedne političke ideologije kojoj pripadaju pravi ljudi puni elana i poleta, kojima nikakvi zadaci nisu teški i koji će ih savjesno ispunjavati pred sudom javnosti. Tako će on u tekstu biti nazvan kulturnim **radnikom** za razliku od ostalih koji djeluju ispod žita, koriste se Muzejom kao udobnom sinekurom i “svojim sterilnim duhom, ali moćnim uticajem kože normalizovanje i dinamiku našeg kulturnog života.”, oslanjajući se time na jednu od mogućih percepcija intelektualca, a odnosi se na čovjeka zavučena među knjige koji ne čini ništa korisno za društvo, već samo mnogo “filozofira”³. Iskorištavajući snagu riječi *napredak* i sve konotacije koje ona ima (ponajprije, čini se, bolji svijet i bolju budućnost), autor je izjednačava s ideologijom unitarizma. Suprotnost tome je stara uprava koja je pasivna (stagnira i koči). Tako članak omogućava izravno političko čitanje i zapravo je jedina javna politička kvalifikacija Franića i stare uprave tijekom ovog sukoba. Ostaje činjenica da se etnografska građa i njena prezentacija koristila za političke svrhe.

Tadašnja etnologija (znanost o narodu) sigurno je imala političku težinu jer je čuvala i proučavala sve ono što je narod stoljećima stvarao i očuvao potvrđujući starost i identitet⁴ nacije, dobivajući time politički legalitet. Etnografski muzej, koji je još pod utjecajem ideje muzeja 19. st., služi da prikaže bogatstvo nacije i njene kulture. Muzeji, upravo zato jer su državne institucije, skloni su biti iskazom neke od političkih

³ Pogrdnost te riječi možemo često susresti i danas, kao i podjelu intelektualaca na poštene i nepoštene, napredne i konzervativne. Razne su se političke ideologije često koristile ovakvom percepcijom intelektualaca kada ih je trebalo onemogućiti.

⁴ To je teza koja je tada bila relevantna u samoj znanosti, a i u jednom dijelu građanstva i seljaštva.

ideologija. Kada je to bilo potrebno političkoj eliti, ona je davala određeno tumačenje i povijesti i kulture i to prezentirala kao jedinu istinu⁵. Borba za upravu nad Muzejom je dakle, u samoj srži, borba za pravom tumačenja povijesti, a posredno i za utjecaj nad ljudima da prihvate to tumačenje kao jedino ispravno čime se olakšava vladanje. Ne čini se sasvim nemoguće, stoga, pretpostaviti da je Franić postavljen na to mjesto iz političkih razloga. Tim više što je on svoje novo izdanje Etnografskog muzeja "Vjesnik za etnografiju, etnologiju, antropologiju i prehistoriju" odlučio tiskati u Državnoj štampariji Kraljevine Jugoslavije u Beogradu. U prilog takvoj pretpostavci ide i prvi tekst u prvom broju Vjesnika pod naslovom "Iza oca sa sinom". To su tri stranice iskaza podrške Petru Karađorđeviću umotane u kršćansku percepciju Oca i Sina, (Duh Sveti je vjerojatno ideja jugoslavenstva) u kojoj se iskazuje potpuna vjernost kralju i Jugoslaviji te završava pozivom na rad da bi kad mladi kralj dođe na vlast država bila uređena, jaka i sačuvana.

Zanimljiva je, nadalje, i jedna bilješka objavljena u "Narodnoj starini" iz 1935. (br. 35, str. 144) koja može unijeti malo svjetla u način i razlog Franićeva dolaska na mjesto ravnatelja Etnografskog muzeja. Bilješka govori o postavljanju novog ravnatelja Etnografskog muzeja kao i o istodobnom odbijanju istog tijela vlasti da preseli uredništvo Narodne starine u Zagreb, što bi naravno značilo i povratak njenog urednika dr. Josipa Matasovića iz Skopja. U bilješci, nadalje, piše da je nova uprava Muzeja odlučila izdavati svoj vlastiti časopis, pa je Narodna starina prestala biti glasilom tog muzeja, što je prije bila. Uz to, tada je Narodna starina prestala biti i glasilom Grafičke zbirke u Zagrebu. U svom članku o dr. Josipu Matasoviću, Aleksandra Muraj bavila se i njegovim političkim angažmanom, posebno mladalačkim te zapisala: "Motreći s današnje vremenske distance može se pretpostavljati da je takav iskaz spram nacionalnog pitanja, nepoćudan vlastima Kraljevine Jugoslavije, zacijelo pridonio njegovu kasnijem imenovanju za profesora u Skopju, što je za nemali broj istovjetnih sudbina tadašnjih intelektualaca doživljavano kao svojevršno izgnanstvo." (Muraj 1993:13) Tu se prije svega misli na njegovo prijanjanje uz načelo "Hrvatska Hrvatima". Premda je boravio u Skopju, dr. Matasović je preko Narodne starine sudjelovao u znanstvenom i kulturnom životu Zagreba i Hrvatske. Promjena u Etnografskom muzeju tome je sigurno štetila i donekle umanjila utjecaj takvih političkih stavova u Hrvatskoj.

Odnos Gavazzija prema Franiću

Način i razloge zbog kojih Gavazzi ulazi u polemiku s Franićem ne treba tražiti isključivo u tekstovima koje je Gavazzi objavio u tisku. Bilo je potrebno pregledati sve što je Gavazzi sačuvao u svojoj ostavštini u vezi s Franićem. Prije svega to je tekst iz "Pravde" koji je već letimice prikazan. Dijelove teksta, koje je vjerojatno držao bitnima, Gavazzi je podcrtao⁶. To su sljedeći dijelovi:

⁵ Praktički su bili jedni od prvih masovnih medija.

⁶ Faksimil teksta iz ostavštine prof. Gavazzija donosimo u prilogu.

1. Izvesna gospoda profesori i neprofesori povezani svim drugim, samo ne naučnim interesima i naviknuti da njihov "placet" bude jedini kriterium...
2. ...poznatom klerikalnom perijanicom g. Širolom
3. ...*da iskorišćuju kao udobnu sinekuru, a najvećem broju njih smeta činjenica da je g. Franić poznat kao fanatičan unitarist.*⁷
4. ... već dva meseca sprovodi planski i znalački temeljnu reorganizaciju...
5. ... bio uređen više nego diletantski...
6. ... Po svojoj nesređenosti on je zaista više ličio na kakav trgovački magacin nago na jedan muzej...
7. ... Od etnografski i etnološki tako bogate Like ni jedne kuće...
8. ... o Šumadiji koju je predstavljao samo jedan seljak - a taj je bio zaturen u jednoj vitrini u kutu tako da jedva mogao da se primeti.
9. ...Reorganizacija koju već dva meseca sprovodi novi upravnik, sasvim će izmeniti izgled muzeja i dati mu sistematskim rasporedom sliku i karakter kakav zaslužuje.
10. ... da sadašnje magacine i dućanske izloge zamene kulturni krugovi...

Komentirajući nezastupljenost svih hrvatskih regija (tada regija Savske banovine) Gavazzi će zapisati na margini: "Dakle Fr. unitarac - sad već hoće biti Hrvat!!!"

Na osnovi tih podcrtavanja i komentara može se zaključiti da i Gavazzi smatra tekst političkim iskazom. Čitateljstvu je vrlo vjerojatno bila poznata politička pozadina sukoba s jedne strane, s druge strane tema sukoba (etnologija), također je, kod većine čitateljstva već sama po sebi imala političku konotaciju. Franić, pak, sve svoje odgovore objavljuje u "Vjesniku za etnografiju, etnologiju, antropologiju i prehistoriju" koje je glasilo Etnografskog muzeja.

U svojim tekstovima Gavazzi se uopće neće baviti politikom, već isključivo strukom, ali će mu etnologija služiti kao oružje u moralnoj i političkoj diskvalifikaciji Ive Franića. Izravni politički napad vjerojatno bi bio protumačen kao napad na državu i tekst takvog napada bio bi cenzuriran, a s druge strane može se pretpostaviti da se Gavazzi nije želio spuštati na dnevno-politički diskurs, već je sa stručne i znanstvene distance odgovorao Franiću. U njegovim osobnim rukopisima, napisanim u obliku naputaka za branitelja na sudu⁸, očituje se otvorena tvrdnja da je sve tekstove napisao kao odgovor na bezrazložan napad u "Pravdi".

Nekoliko je tema o kojima će Gavazzi polemizirati s Franićem u svojim tekstovima u "Obzoru". Prvo, to je pitanje samog Muzeja, njegove povijesti i reorganizacije, zatim je tu niz polemika o Franićevim etnografskim tekstovima te o odnosu prema građi koju je Franić iskoristio u prvom broju Vjesnika. Ovdje se neću posebno baviti svakom temom koja je dodirnuta u sukobu. U ovoj polemici zapravo me zanima odnos etnološke terminologije i političkog diskursa, koji ću pokušati pokazati

⁷ Posebno istaknuo Gavazzi.

⁸ Franić je tužio sudu Gavazzija zbog iznošenja "neistinitih tvrdnji".

na nekoliko primjera. Čitajući Gavazzijeve tekstove, uvijek mislim o prvom tekstu, koji je čini mi se izravan povod, iako ne i uzrok, ove polemike. U tekstovima ove polemike stručna terminologija, poznavanje i snalaženje u znanosti, temelj je za diskvalifikaciju nekih političkih stavova:

Ali kakva etnografija!! Samo da joj letimice bilo opipamo - pa da odmah razaberemo, tko i što joj je patron. ("Obzor" , 19.11.1935.)

Odgovara onaj koji *po svom običaju zaobilazno i ispod žita svemoćno vršlja* i kojem smeta Franićev fanatični unitarizam. Srušiti u opozicijama uspostavljenim u članku iz "Pravde" stručnost novog ravnatelja znači zapravo razbiti u potpunosti sve pozitivne osobine gore navedene pod stupcem *novi*. No, *patron* ovakve etnografije nije samo Franić, patroni su i oni koji su ga (p)ostavili na položaj(u).

Patron je, dakle, Uzunovićeova vlada koju je postavio knez Pavle nakon atentata na kralja Aleksandra. Kako je pozicija kralja i njegovih vlada nakon 6. siječnja 1929. stalno slabila pod pritiskom snažnih europskih zemalja koje nisu podržavale diktaturu i zbog lošeg ekonomskog stanja u zemlji, knez Pavle bio je primoran da ponovo uvede stranke u politički život. Vrijeme u kojem je Franić postavljen za ravnatelja Muzeja zapravo je vrijeme prijelaznog razdoblja iz diktature u parlamentarizam. Knez Pavle će pokušati uspostavom režimske Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS) na izborima 1935. osvojiti vlast. Da bi to bilo što uspješnije, najlakše je bilo stranački nadzirati sav javni život u zemlji. Ovakvim se postupkom i dan danas, s više ili manje ograničenja, služe stranke na vlasti u svim demokratskim zemljama. Pri tome stradaju posebno školstvo, kulturne institucije i državno novinarstvo. Time se uspostavlja povjerenje u vodstvo, jer drukčije vrednovanje i analiza događaja od one državne nema dovoljno primjerenog društvenog prostora za iskazivanje. Prethodne tvrdnje su dovoljan razlog da Franića smatramo jednim od povjerljivih ljudi kojima je povjerena takva zadaća. Dodatak toj tvrdnji je i Franićeva stručna kvalifikacija koja nije ni zakonski odgovarajuća za položaj koji je obavljao.

Dakle, htio to ili ne, Gavazzi zapravo obračunava i s vlasti. Franić i njegova etnografija metafora su političkog stanja u zemlji.

Gavazzi nadalje govori o tekstovima koji su uvršteni u njegov "Vjesnik".

Ima tu članaka različitih, pod natpisima mogućim i nemogućim, pa i od autora, koji su očito zabunom ako ne možda i od sebeljublja ovamo zabludjeli, kao i takvih koji su se bilo pod pritiskom, bilo pod kakvim mogućim obvezama osjetili ponukani da surađuju.

Ovaj se tekst može čitati kao posredna obrana onih koji se ne slažu s Franićevim imenovanjem za ravnatelja Muzeja. Onima koji su *povezani svim drugim samo ne naučnim interesima*, koji žele poništiti imenovanje Franića "ne smeta" Franićev unitarizam. Ne vode njih nikakvi *nenaučni* ili *protunaučni* interesi. Naprotiv, vodi ih želja da se ne objavljuju *mogući i nemogući* članci, koji nastaju zbog sebeljublja, perspektiva obaveza ili pritisaka. Bore se zapravo da znanost bude jedini kriterij pri određivanju znanstvenosti članaka, a ne moć pojedinaca koji svojim vezama vrše pritisak ili obećavaju moguće obveze.

Tako će Gavazzi odgovoriti na optužbe o zavjeri koja je skovana protiv Franića, a time, kako se želi implicirati, i protiv kralja i njegova autoriteta. To me navodi na još jednu misao, koju ostavljam za sada samo kao natuknicu. Mislim na termin **podobna etnografija**. Osnovni pokretač svakog etnografskog rada, pa time i etnografskog teksta jest **razlika**, razlika "oblika kulture koji svojom neobičnošću, nerazumljivošću, nepoznatošću ili nekim drugim oblikom razlike stižu svoje pravo da budu istraživane" (Prica 1991:73). Ako postoji razlika između istraživača i objekta istraživanja postoji i etnografija. Ona je uvijek tu da opiše neki drukčiji svijet i pokuša ga postaviti u naše mjerilo, učiniti ga sebi i drugima razumljivim. Iako definicije tvrde da etnografija ne objašnjava već samo za/o-pisuje, a da je na etnologiji da objašnjava logiku nekog za/o-pisanog svijeta, očito je da i samo o/za-pisivanje već čini prvi korak u objašnjavanju ljudskog ponašanja. Skup raznih iskustava i znanja s terena etnograf tekstualizira pokušavajući kod primatelja (obično drugog etnografa ili neke druge zainteresirane osobe) proizvesti iskustvo kakvo je i sam stekao. Pri tome se, nezaobilazno, služi raznim jezičnim nazivima ispod kojih obitava veliki broj značenjskih sustava, koji se u različitim diskursima i različito čitaju. Dakle, da opiše neku pojavu služit će se raznim jezičnim konvencijama, opisivat će pojavu, a zapravo činiti je razumljivom nekom koga tamo bilo nije. U takav tekst, kao i u svaku drugu kulturnu tvorevinu, kako nas uči simbolička antropologija, utiskuje se kompletni svjetonazor pojedinca koji piše, kao i pojedinih grupa kojima pripada. Rečenica Erica Wolfa: "*I suspect that cultural ordering requires leadership, control, influence and power ...*" (preuzeto od Rihtman-Auguštin 1994:153) ukazuje da i politika uvijek govori kroz takve tekstove. Čini li to etnograf svjesno, da se dodvori vlasti i stekne položaj i autoritet, možemo govoriti o podobnoj etnografiji. Nismo li tijekom bratstva i jedinstva govorili stalno o slozi koja vlada između srpskog i hrvatskog **naroda**, a koja je završila klaonicom tih istih dvaju naroda? Nije li potraga za iranskim korijenima Hrvata, ponovo podobna etnografija? Pa čak i kada se etnografija nije politički određivala, politika je kroz nju govorila bez potpune kontrole autora.

U kontekstu potrebe za stvaranjem jugoslavenske nacije i naroda izražene od strane dvora u cijelo je međuratno doba morala i znanost odigrati svoju ulogu, makar i pod *perspektivama obaveza ili prisile* (influence and power).

Franić je ubrzo odgovorio na ovaj tekst. Njemu je, naravno, dopuštena veća politička izražajnost nego Gavazziju. Ipak je ne koristi u potpunosti, jer shvaća da je napad usmjeren na stručnost i tako mora braniti svoje stručne stavove. No, u dva navrata, u svojem Odgovoru pozvat će se manje ili više izravno na političku pozadinu teksta.

...- bilo bi dobro da je dozvolio, da čitalačka publika čuje i drugo zvono. Zašto g. prof. nije to učinio? ne razumijemo mi, a mnogi, koji su mu, inače, prijateljski skloni to mu čak i zamjeraju. (Franić, 1936:2)

Franić odmah na početku tvrdi da "Obzor" nije želio tiskati njegov "Ispravak", te je zbog toga prisiljen objaviti ga u svojem "Vjesniku". Za to optužuje upravo Gavazzija koji ima toliki utjecaj u Uredništvu da može spriječiti tiskanje nekih

tekstova. Franić se trudi ojačati stavove iz članka u "Pravdi". Posebno se to odnosi na sliku stvorenu o staroj upravi kao sklopu tajnih veza i skrivenih radnji, daleko od očiju javnosti. Tako ne žele *da se čuje drugo zvono* i osporavaju, ponovno tajnim vezama, pravo na odgovor. No, iza ove tvrdnje stoji i još jedna vrsta političkog napada. "Obzor" je list sklon politici HSS-a. Na to upućuje podatak da je Bečki dopisnik lista Luka Fertilio uručio pismo inozemne grupe HSS-a (Sarkotić, Perčević, Perčec) dr. V. Mačeku prilikom njegova poluprivatnog putovanja u Karlové Vary (Boban, 1974:52). Za takav posao bio je potreban čovjek od povjerenja i nije slučajno da je to bio dopisnik "Obzora". Time ovaj čin "zabrane" objavljivanja dobiva i smisao političkog obračuna, kao i nagovještaja uske povezanosti Gavazzija s vrhom HSS-a, čemu u prilog ide i vrlo bliska suradnja Gavazzija sa Seljačkom slogom.

U istoj maniri Franić će i dalje pokušavati prikazati Gavazzija:

Možda ja imadem i krivo, ali ipak ostajem kod toga i sada, da je bila prva dužnost g. profesora univerziteta d-ra M. Gavazzia, umjesto da me s ovakvim "argumentima", kakove smo do sad raspravili, i na ovakav način napada tendenciozno i neistinito u štampi, - kao svog prvog slušača, a u interesu Etnografskog muzeja nad čijom sudbinom bespotrebno igra ulogu hrvatskog Jeremije, da dođe kod mog nastupa sam k meni i ponudi mi se na saradnju savjetom itd. (a ne i pozvan, da ju odbije, a onda iz busije neistinito me objeđuje i napada).

Iz busije, zasjede, a ne otvoreno i savjetodavno. Ponovno se nameće slika skrivenih i kukavičkih djelatnika u staroj muzejskoj upravi. Uz to uloga hrvatskog Jeremije širi oporbu i na političko-nacionalne suprotnosti. Oni koji se brinu za Hrvatsku u HSS-ovskom smislu nisu otvoreni i hrabri za razliku od fanatičnih unitaraca koji to jesu i koji nemaju što skrivati pred očima javnosti.

Bitno je obratiti pažnju na kraj polemike koja ipak nije posve završila odlaskom Franića s mjesta ravnatelja Etnografskog muzeja. (Franić odlazi s mjesta ravnatelja u vrijeme proglašenja Savske banovine i sporazuma Cvetković-Maček). Epilog ovog sukoba je Izvještaj Ministarstvu za bogoštovje i nastavu Nezavisne Države Hrvatske. Radi se o zakonskoj odredbi od 23. 4. 1941. "O ispravljanju neispravnosti i nepravda počinjenih činovnicima i službenicima kod postavljanja, promaknuća i umirovljenja". U izvještaju od 25. 4. 1941. Franić donosi niz dokaza da je ispravan Hrvat koji je uvijek bio na crti hrvatstva i pokušava dokazati da je ispravno zaslužio mirovinu koju uživa. Odmah iskorištava priliku da napadne i sve koji su ga napadali od 1918. do 1941. Tako će u točki 14. svog dokaznog materijala reći:

"14. Nikada me nije napao nijedan pravaški list. Napadala me je samostalno demokratska štampa Svetozara Pribičevića, masonska židovska Tipografija, a od 1925 dalje i štampa H.S.S.-a. Razlozi: odbio sam 1921 da stupim u demokratsku stranku u koju me je zvao pok. Simo Dokmanović: odbio sam 1923, kada su me zvali, da uniđem u slobodnozidarsku ložu; odbio sam 1925 god. kad su me u mom uredu posjetili lično dr. Maček, ing. August Košutić i dr. Stjepan Košutić, da stupim u H.S.S."

Ovo su samo neka razmišljanja o mogućem čitanju ove polemike. Pokušao sam dati samo opću sliku sukoba koji se prenio i na etnološke teme. Naravno, ovo nije jedino moguće čitanje. I ovakav način čitanja kakav sam djelomice pokušao prezentirati, pod utjecajem je trenutka u kojem živim i mojeg osobnog stava prema realnosti koja me okružuje. I sam zapravo činim ono što etnologija/etnografija čini oduvijek: na osnovi fragmentarnih podataka (*partial thruts*) gradim jedan imaginarni svijet koji se trudi da u sadašnjosti bude što bliži onome što sadašnjost smatra istinom.

Implikacije

Opisivati "drugog" znači u njemu pronalaziti one dijelove života koje želimo razumjeti i koji su pogodni da ih prenesemo u svoj sustav znanja, što upućuje na to da etnografija kao osnova etnologije i ostalih srodnih (ako ne i identičnih) disciplina uvijek osjeća tektoniku svakodnevice u kojoj nastaje. Politički stav tako će, također, određivati selekciju realnosti i njenu tekstualizaciju. Jedan od primjera takve etnografije jest istraživanje u kojem Margaret Mead, opisujući društvo na Samoi, zapravo odgovara na dileme složenosti tadašnjeg američkog društva sa stajališta liberalizma i pluralizma (Clifford, 1986b 102). Poznavanjem Gavazzijevih političkih uvjerenja i konteksta u kojem živi i njegova etnografija moći će se čitati na drukčiji način.

Ivan Franić-Požezanin

Literatura

- BOBAN, Lj. (1974): *Maček i politika HSS 1928-1941*, Liber, Zagreb.
- CLIFFORD, J. (1986a): Introduction: Partial Truths. U: *Writing culture: The poetics and politics of ethnography*, Berkeley, University of California Press.
- CLIFFORD, J. (1986b): On Ethnographic Allegory. U: *Writing culture: The poetics and politics of ethnography*, Berkeley, University of California Press.
- FRANIĆ, I. (1936): Jedan novi vjesnik. Odgovor prof. G. dru. Milovanu Gavazziju, *Posebni otisak iz Vjesnika* knj. II. sv. 3 i 4. Beograd.
- GAVAZZI, M. (1935): Jedan novi "Vjesnik", *Obzor* 19.11.1935., Zagreb.
- HALPERN, J. & HAMMEL, E. (1969): Observations on the Intellectual History of Ethnology and other Social Sciences in Yugoslavia. *Comparative Studies in society and History*, vol. 11, 1, Cambridge University Press.
- MURAJ, A. (1993): Josip Matasović u svijetlu hrvatske etnologije. *Etnološka tribina* 16, Zagreb.
- PRICA, I. (1991): Razlaganje kulturnog identiteta. *Simboli identiteta*, Zagreb.
- RIHTMAN AUGUŠTIN, D. (1992): Etnologija socijalizma i poslije. *Etnološka tribina* 15, Zagreb.
- RIHTMAN AUGUŠTIN, D. (1994): Ethnology Between Ethnic and National Identification. *Studia ethnologica Croatica*, vol.6, Zagreb.

ETHNOLOGY IN SERVICE OF POLITICS: BACKGROUND OF GAVAZZI - FRANIĆ CONFLICT

Summary

This paper deals with the issue of politization of ethnology on the example of conflict between Ivo T. Franić as the head of Ethnographic Museum in Zagreb and Milovan Gavazzi, university professor and father of the practical ethnology in Croatia. The conflict started in 1935 when Ivo Franić became the head of the museum and take place mainly in the newspapers and less in ethnology publications.

From the begining of the debate (article in Belgrade's "Pravda") a lot of political qualifications can be found which directly correspond with the political situation in Yugoslavia between the two world wars, especially with the problem of national relationships. Although Franić and Gavazzi spoke mainly about science, their conflict was derived from their different political opinions. By analysis of texts concerning the conflict it became obvious that Franić was Yugoslav unitarist and Gavazzi was connected to the policy of Croatian Peasant Party which fought for an independent Croatia. It remains now to study how political orientation contaminate ethnography of Gavazzi.